№ 52 Մարտի 21 (Ապրիլի 2) 1881 Մարտի 21 (Ապրիլի 2) № 52

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբ., կէս տարվանը 6 րուբ.: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ.

Նամակագրութիւնները դիմում են այս հասցէի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նիկոլայ Ռուբինշտայն. Նամակ Մոսկվայից. Նամակ Գանձակից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Խառնիւ. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մեր ժողովրդական գրականութիւնը.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԻԿՈԼԱՅ ՌՈՒԲԻՆՇՏԱՅՆ

Ընթերցողին յայտնի է արդէն „Մշակի" մէջ տպված Մոսկվայի նամակից, որ մարտի 11-ին վախճանվեցաւ Փարիզում երեւելի ռուս երաժիշտ Նիկոլայ Գրիգորիչ Ռուբինշտայնը։

Նիկոլայ Ռուբինշտայնը ծնվեցաւ Մոսկվայում 1835 թւին, հրէայ ծնողներից, թէեւ նրանք պատկանում էին քրիստոնէական դաւանութեանը։

Արդէն հանգուցեալը այժմ 46 տարեկան էր։

Հինգ տարեկան ժամանակ նա իր մօր առաջնորդութեամբ սկսեց ուսանել երաժշտութիւնը, որի մէջ մեծ առաջադիմութիւն եւ ընդունակութիւն ցոյց տուեց: Եօթ տարեկան հասակում նա արդէն հրապարակաւ ածում էր։ Դեռ եւս մանուկ հասակում նա իր մէջ եղբօր, Անտոն Ռուբինշտայնի հետ, որ դեռ կենդանի է եւ որ գրել է առաւել մի քանի օպերաներ, միասին սկսեցին ճանապարհորդել եւ կոնցերտներ տալ Հօլանդիայում, Անգլիայում եւ Գերմանիայում։ Այդ ժամանակ, երկու տարվայ ընթացքում, երեւելի երաժիշտներ Դէն եւ Կուլլակ պարապում էին երիտասարդ Նիկոլայի երաժշտական կրթութեամբ։ Բայց 1846 թւին ընտանեկան հանգամանքները ստիպեցին Ռուբինշտայնի մօրը կրկին վերադառնալ Մոսկվա, ուր եւ Նիկոլայ եւ Անտոնը մտան համալսարանի իրաւաբանական բաժինը։ Նիկոլայ աւարտեց իր ուսման ընթացքը 1855 թւին։

Հանգուցեալի հասարակական գործունէութիւնը սկսվում է վաթսուներորդ թուականներից, երբ որ հիմնվեցաւ ռուս երաժշտական ընկերութիւնը, որ այդպիսով ստացաւ հռչակ անուն առաջ։

Արդէն 1866 թւին Ն. Գ. Ռուբինշտայնի ջանքից Մոսկվայում երաժշտական բարձրագոյն դպրոց, կօնսերվատորիա, որին նա իր ամբողջ կեանքը, իր տաղանդի ամբողջ զօրութիւնը զոհեց։

Ասում են որ երբ երկու տարի սրանից առաջ երեւելի ջութակ ածող Վիենիավսկու մահից յուղարկաւորութեան ժամանակ հաւաքվեցան յուղարկաւորութեան հանգուցեալի բազմաթիւ յարգողները նրան վերջին հրաժարական ողջոյնը տալու համար, Ռուբինշտայնը որ նրանց մէջն էր ասեց. «Ահա շուտով եւ ինձ ճանապարհ կը դնեն, բայց արդեօք այսչափ բազմութիւն կը հաւաքվի իմ դագաղի շուրջ կողմ»...

Նախագուշակութիւնը չը խաբեց երեւելի երաժշտին։

Հանգուցեալի մարմինը բերում են Մոսկվա, որտեղ եւ կը թաղեն նրան։

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Մարտի 7-ին

Ասում են որ կանայք այժմ պահանջում են իրանց համար տղամարդկանց հաւասար իրաւունքներ եւ ազատութիւն՝ եւ եթէ այդ ասում են նոյնպէս հայ կնոջ վրա ասած է, չը հասկացայ, որովհետեւ մեր հայուհին բ ա լ ա ր ա վ ի ն զ ո ւ ր կ լ ի ն ե լ ո վ մ ա ս ն ա ւ ո ր կ ե ա ն ք ի ց՝ եղել է եղել է ժ ա մ ա ն ա կ ա ւ ո ր ի շ խ ա ն ո ւ թ ե ա ն տ ա կ ։ Եւ եթէ լսել էք, որ Եւրոպայից առաջած մի հայուհի ձայն է տուել իր համար նոյնպէս ազատութիւն եւ հաւասար իրաւունք պահանջելով, դարձեալ ասած է, չը հասկացայ. դա միայն ժամանակաւոր ցնորք էր, նրա ասածը լոկ խօսք էր, քամի էր, դրանով միայն նա կամեցել է մ ո դ ա յ ի ն հետեւել, որովհետեւ լսել է որ Եւրոպայում այժմ կանայք այդպիսի պահանջներ են յայտնում, ուստի եւ իր պարտքն է համարել այս դէպքում եւս իւրն մասը հետեւել նրանց, ինչպէս եւ հետեւում էր առաջ նրանց միւս արտաքին մոդաներին՝ թէ չէ մի վերաբերութեամբ եւ թէ պարտաճանաչ եւ կրօնքներ յանձնելու։

Հայ կինը թշուառական եւ մօրթեր? բանից ընտելացած, ի հարկէ չէ կարող ազատել իրան տուած միջոցներով, որպէս զի առանց իր ցանկացած գործերին հասարակութեան մէջ։ Բայց արդարեւ եթէ նա էլ ունի այդպիսի ձգտումներ՝ թող խնամեալ որ այդ իրաւունքները պահանջելուց առաջ պէտք է կատարէ իր պարտքը գէթ հասարակութիւնը ժամանակաւորապէս եւ գէթ մարդկութիւնը առհասարակ։ Հայուհուն մեր այս դրութեան մէջ տուած են այնպիսի միջոցներ, որոնցով նա կարող է իրան փայլել մինակի հանդէպ։

Բայց հայ կինը ընդհակառակը ինքը իր ձեռքով ի չարն է գործ դնում իրան տուած միջոցները, նա ինքը փախչում է իր ց ա ն կ ա ց ա ծ ի ր ա ւ ո ւ ն ք ն ե ր ի ց։ Եւ ինչու, որովհետեւ նա դեռ եւս զուրկ է մտաւոր կեանքից։ Այսօր երբ ազգը մի կողմից ճնշում, կոզոպտում են բուրբուշները եւ ինքը ստանում կառավարութիւնը, խեղդում են թանգութիւնը, աղքատութիւնը եւ սովը, երբ նրա փրկութիւնը կախված է մեզնից, մեր առատաձեռնութիւնից, երբ ամեն մի հայ շտապում է օգնել իր եղբայրներին, հայ կինը անտարբեր է, հայ կինը կարեկամ չէ, ազգութեան անդամ չէ։ Նա չէ օգնում սովեալներին, չէ մասնակցում ընկերութիւններին եւ ինքն էլ չէ կազմում. ո՛չ, այդ նրա գործն ու պարտքը չէ, նրա գործն է միայն անհանգիստ զուգվել լինել։

Թող հայ քոյրը ողնէ իր կնաւոր եղբայրներին եւ քոյրերին իր կարողութեան չափ, կատարէ իր պարտքը գէթ ազգութիւնը, գէթ մարդկութիւնը, գործէ համարձակ գոնէ իր եղբոր կէսի չափ, եւ թող հասարակութեամբ իր ցանկացած ազատութիւնը պէտք պահել։ Ուրեմն հասարակութեան հեշտ է հայ կնոջ իրաւունքներ տանել կամեցողը առաջ պէտք է հասկանայ եւ իր պարտքը։ Պատահաբար եւ կյուրը, լռում ու թշուառութիւնը նրան չեն տայ իրաւունքներ, այլ նրա ձեռքով արած այն բարեգործութիւնները եւ յառաջադիմութիւնը, որ պէտք նորապահէ իր ազգին փրկելու գործը յաջողութեամբ առաջ տանելու։

Աւելորդ թէ դասական քաղաքների կանանց մէջ դեռ չէ թափանցել լուսաւորութեան ու զարգացման նշոյլը, ուրեմն նրանք չեն հասկանում. բայց Թիֆլիսի, Մոսկվայի, Ս. Պետերբուրգի եւ այլ մեծ քաղաքների լուսաւորված հայուհիները մինչեւ երբ պէտք է այսպէս տանջաբար եւ անտարբեր մնան, եւ երբ բարի օրինակ պէտք է ցոյց տան խեղճ հայաստանցի կնոջը։

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Մարտի 13-ին

Մեր քաղաքի հայկա-երկսեռ դպրոցները մնացել են անտէր-անտիրական. տեսուչ չը կայ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԷԹՆՈԼՕԳԻԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

—

III. Ա ռ ա ծ ն ե ր ը և ա ս ա ծ ն ե ր ը

Աւելորդ չենք համարում ասել մի քանի խօսք ժողովրդական առածների մասին։ Ժողովուրդը նկատելով կեանքի այս կամ այն երեւոյթները, մարդկանց միմեանց հետ յարաբերութիւնները—լաւ կամ վատ գործերը—իրան կարծիքը եւ հայեացքը յայտնում է առանձին նախադասութիւններով, որոնք պարունակում են մի որ եւէ ճշմարտութիւն, ի հարկէ ժողովրդի զարգացմանը համապատասխան։ Այս կարճ, շատ անգամ սաստկացրի ձեւ տուած նախադասութիւնները, միայնքը անուանվում են «առածներ» (пословица)։ Բայց հարկաւոր չէ խառնել «առածները», «ձեւականց (ձեւոց) ասածներին» (поговорка)։ Առածի եւ ասածի մէջ թէ ներքին կողմից եւ թէ արտաքին մեծ զանազանութիւն կայ, առածը պարունակում է իր մէջ մի ճշմարտութիւն կամ փիլիսոփայական միտք, իսկ ասածը (поговорка) շատ ժամանակ արտաքսութիւն է, որը հասնում է նոյնպէս խոսակցութեան ժամանակը նրա բովանդակութեամբ. առածը վերաբերում է ժողովրդական փիլիսոփայութեանը եւ արտայայտում է ժողովրդի հայեացքը կեանքի զանազան երեւոյթների վրա, մինչդեռ ասածը ցոյց է տալիս նրա սրամտութիւնը։ Արտաքին կողմից առածների եւ ասածների զանազանութիւնը կայանում է նրանում, որ առածները բոլոր մեծի մասին բովանդակում են «ԱԹԷ» չափքաղով, ասում այսպիսի կերպով։ Նրանց ներքին մասին պարզմանական ձեւ. բայց երբեմն «ԱԹԷ» չափքաղը բաց են թողում, առածը, եթէ կարելի է այսպէս ասել, կրճատվում է, եւ այն ժամանակ «ասածից» զրկում է զանազանվում։ Այս պատճառով ներքին միտքը աւելի ամուր սկզբունք է (критерій), որով մենք կարող ենք առածները որոշել ասածներից։ Աճա, օրինակի համար, մի քանի առածներ. 1. «Թէ եղբ գայլի (աղքատի) եղն ասա, շատ մարդ իր միտը կուտի»։ Այս առածի ներքին միտքը այն է՝ թէ հարկաւոր չէ ծառայել միայն իր օգտին, այլ եւ ուրիշներին, հասարակութեանը, ուրիշ խօսքերով ժողովուրդը պահանջում է եռանդութիւնը. 2. «(Աթէ) գլխն գծերը նրանց (ցոյց) չը տաս, աղքատութեան ճամփէն (ճանապարհը) չի ճանաչի». այսինքն եթէ չար անզգամ մարդուն չը պատժեն, նա ճշմարտութիւնը չէ կարող ճանաչել եւ ուրիշներին միշտ կը վնասի։ Աճա երկու ասածներ, որոնցից վերջինը կրճատված է. Վ. եր ասենք այժմ մի քանի ասածներ. 1. «Կապիկուն (ոչխի) գլխն խաչելի (գորգի) վրա. (նա) գլուխով ընկաւ ցեխի մէջ», այսինքն կեղտոտ ու լկտի մարդը չէ կարող գնահատել իրան տուած պատիւը. 2. «Իւլին աւելցին մի մարփնամի խարգիր, ասր վերցրեց քոցով տուեց», այսինքն յիմար մարդուն տուածին քաղաքավարութիւն ցոյց տուր, բայց նա ցոյց տուեց իր անքաղաքավարութիւնը. 3. «Կենակը (պատը) առաւ տակ տակի է. չորեկը տաւ.՝ բաս Եւ արտեցից եմ գալում (գալիս)»։ Այստեղ կենակը ներկայացնում է այն բնութեանատեան մարդը, որ իր պակասութիւնները ցոյց է տալիս ինչպէս լաւ յատկութիւններ, իսկ չորեկը ընդհակառակը—պարզամիտ ու ճշմարտախօս մարդը, որը ծիծաղում է նրան, որ առածները բառ մեծի մասին բովանդակում են «ԱԹԷ» չափքաղով... նահանջանի տակը հանում է, ծածկում լինելով նրա պակասութիւններին։

Այս օրինակներից երեւում է՝ որ ժողովուրդը մարդկանց լաւ կամ վատ յատկութիւնները, միմեանց հետ յարաբերութիւնները համեմատում է զանազան կենդանեաց, անասունների եւ անշունչ առարկաների գործին, արարմունքներին եւ յատկութիւններին. ուստի առածները միշտ արտայայտում են այլաբանական (аллегоричеcкій) եւ փոխաբերական ձեւով։

Վերջումը աւելցնենք՝ թէ առածները եւ ասածները պարունակում են միշտ կամ ճշմարտութիւն կամ սրախօսութիւններ։ Այդ ճշմարտութիւններից շատերը մինչեւ այժմ էլ չեն կորցրել իրենց նշանակութիւնը, բայց կան եւ այնպիսիները, որոնք կազմված լինելով շատ հին ժամանակից եւ անցնելով մէկ դարից միւս դարը, մէկ սերունդից միւսին, կորցնում են իրենց նախկին նշանակութիւնը, այնպէս որ նրանց արտայայտած ճշմարտութիւնները էլ չեն համապատասխանում ժողովրդի զարգացման աստիճանին եւ ժամանակի ոգուն։ Եթէ ժողովուրդը մինչեւ այսօր էլ կրկնում է այդպիսի առածները, պատճառը այն է, որ ժողովուրդը շուտով չէ մոռանում իր հին սովորութիւնները եւ աւանդութիւնները, այսպիսով մեծ դեր է խաղում «Պահպանողութիւնը» (консерватизмъ)։ Այսպիսի առածները նշանակութիւն ունեն միայն ժողովրդի անցեալը ուսումնասիրելու համար. Վ. եր առնենք օրինակի համար հետեւեալ առածը. «Մեր մեռելոցը, մեր ձեռբոցը (որդւոց)»։ Աճա այս առածի միտքը «մեր մեռածների հոգւոյ հացը—քէլէխը, թող ուտեն մեր որդիքը»։ Սխալ չէ արդեօք այս միտքը։ Այո, սխալ է եւ չէ համապատասխանում ոչ մեր դարին եւ ոչ մեր հայեացքին։ Մեր նեղսրտին քարոզում է՝ թէ հոգւոյ հացը հարկաւոր է բաժանել աղքատներին, իսկ ժողովուրդը բոլորովին հակառակ միտք է յայտնում։ Ուսում ենք մեզ կը յաջողվի ապացուցանել՝ թէ այս առածը շատ հին ժամանակից է եւ չորացրած է քրիստոնէութիւնը Հայաստանում տարածվելուց առաջ. եթէ գործին նայենք կատարածութեան կէտից, յիշեալ առածը բոլորովին սխալ չէ։

Ներեցէք, ընթերցող, որ մենք շեղվելով հարցից կը խօսենք ուրիշ ազգերի եւ ուրիշ դարերում մասին։ Ինչպէս էին կատարում «Մեռելոցը» Հնդկա-գերմանական ազգերը այն ժամանակ, երբ նրանք դեռ ստանաւորված ընտանեկան-ցեղական (семейно-родовой) ու նահապետական դրութեան մէջ էին. երբ ամեն մի ցեղ (родъ) առանձին էր ապրում ուրիշ իր նման ցեղերից։ Բաղդատակրթութեան այս աստիճանի վրա, ամեն մարդ, որ չէր պատկանում ցեղին, նրա թշնամին էր համարվում (տես. «Древнія учрежденія» Мэнъ-ի. երես 54)։ Ամեն այդպիսի ցեղեր իրանց նախնեաց Աստուածային էին պաշտում, կարծելով թէ նրանք կենդանի են մնում մահից յետոյ, դառնում են անմահական էութիւններ։ Աստուածացած նախնիք պաշտում էին իրենց յետոյ սերունդը—ամբողջ ցեղը—զանազան փորձանքներից, ցաւերից, առատացնում էին ցեղի արտերի հունձը եւ այլն։ Այս պատճառով էլ ժառանգները—ցեղի բոլոր անդամները իրենց պարտք էին համարում ի պատիւ նախնեաց զոհաբերութիւններ անել, նրանց փառաբանել եւ աղօթել։ Ամեն մի ցեղ ունէր իրեն առանձին «ցեղական սրբութեանց» օրերը, որք հին հռովմայեցիք անուանում էին «sacra gentilia» Այդ սրբութեան օրերը ցեղի բոլոր անդամները գնալով գերեզմանատուն, ասում էին իրենց հեռ զանազան կերակուրներ եւ ըմպելիք։ Ցեղական ատամմից յետոյ այս կերակուրները ժառանգ ա-